

IX СЕКЦИЯ
ЖАС ҒАЛЫМДАР
МОЛОДЫЕ УЧЕННЫЕ
YOUNG SCIENTISTS

ALIAKBAROVA A.	<i>Linguistic fashion in antroponymy: fashionable names</i>	336
KURMANBEK E.	<i>Языковые предпочтения казахстанской молодежи в сфере образования</i>	337
SHOUBEK A.	<i>Features of international student's adaptation</i>	338
ALDENFOJAEVA Э.С.	<i>Бейнематериалдар қолдану арқылы студенттердің қызығушылығын арттыру ынталандыру жолдары</i>	339
ӘБДІҚАДЫР И.	<i>Репатриант – қазақтардың тілі</i>	340
ДҮЙСЕНБИЕВ А.	<i>Қазақ тілінің лексикалық нормалары және пайдалану мәселелері</i>	341
ЖАНЖИГИТОВ С.	<i>Сатылай кешенді талдау әдісін қолданудың маңызы</i>	342
MASEKENOVA ZH., TURMAGAMBETOVA G. SADYRBAEVA Z.	<i>Critical thinking as an indicator of creativity</i>	343
DARIBAY P.	<i>Pragmonic Symbols</i>	344
ТУЗЕЛЬБАЕВА Д.	<i>Cognitive models of conceptual metaphors in the description of natural catastrophes</i>	345
УМИРОВА З.	<i>Дискурс ұғымы, оның зерттеу нысаны және жүзеге асырылуы</i>	346
NAUBAY B.	<i>Болон үдерісінің академиялық терминологияға әсері</i>	346
МЫРЗАБЕК Б.	<i>Competence as a totality knowledge and abilities</i>	347
MALSHY M.	<i>Тілдік санадағы менеджмент концептісінің көрінісі</i>	348
TELGARAYEV K.	<i>Explicit and implicit semantics of proper names in modern mass media</i>	350
СӘБИТҚЫЗЫ А.	<i>American and British variants as the two major varieties of English</i>	351
DUSHAEVA K.	<i>Қазіргі әдебиеттанудың өзекті мәселелері</i>	352
УТЕМГАЛИЕВА Н.	<i>Problems in implomentation of morphological tagging in kazakh language</i>	353
MURAT A.	<i>Академические термины как разряд специальной лексики</i>	354
ТАТЫЕВА Ж.	<i>Sociolinguistic factors in the formation of children's multilingualism</i>	355
ОСКЕНБАЕВА А.	<i>Universities identity : revealed linguistic peculiarities of marketing discourse</i>	356
СУЛЕЙМЕНОВА Э.	<i>Инновационные методы обучения на уроках русской литературы в НИИШ</i>	357
ЕДРЕНОВА Н.	<i>Социальные и исторические мотивы романа Герольда Бельгера «Туюк Су»</i>	358
ЗАУРБЕКОВА Л.	<i>The symbolism of the portrait in the Novel by M.Simashko 'Mazdak'</i>	359
КЕҢЕС Б.	<i>Қазақ тіліндегі дәстүрлі стереотиптердің прагматикасы</i>	360
АХМЕТҚАЛИЕВА А.	<i>Түп төркіні жаңадан қалпына келтірілген сөздер</i>	360
АКНМЕТ А.	<i>Академиялық дискурстарғы код ауыстыру</i>	361
ТАЛДАУБЕК Ә.	<i>Priorities for curriculum update in Kazakhstan</i>	362
НҮРМҰХАН Ә.	<i>Қазіргі қазақ романы</i>	364
ИГИЛИКОВА С.	<i>Бейвербалды амалдардың тілдік көрінісі</i>	365
	<i>Тарихи сөздік құрастырудың негізі</i>	367

күлді. 4) Шаршағандарын ұмытып, ду-ду күлісіп сөйлей бастады (О.Б.). Мұндағы ду күлкі – қатты күлкі, қалжыңмен түйреу бірақ жәбірлеу, қылжақтау мазмұны жоқ.

Сақ-сақ еліктеуіші де жағымды күлкіні жеткізуші тілдік бірлік. 1) Алғашқы күндердей-ақ саңқылдай сөйлеп, сақ-сақ күліп, думанға араласып кетті (Ш.М.) 2) Алыстан естілген сақ-сақ күлкісіне қарап Раушанды бірден тануға болады (С.С.).

ТАРИХИ СӨЗДІК ҚҰРАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

Игликова С.И.

Ғылыми жетекшісі: Малбаков М.М.

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Қазақ тіл білімінің ғылым ретінде қалыптасып, дамып келе жатқанына бір ғасырдан астам уақыт өтті. Осы кезең ішінде қазақ тіл білімі түрлі бағыттар мен көзқарастардың куәсі болды. Еліміз егемендік алып, өткенімізді түгендеп, ұлттық дүниетанымға қайта үніліп жатқан кезеңде қазақ тіл білімінде орын алып жатқан жаңалықтарды зерделеу қажеттігі туындап отыр. Тарихи лексиканың төл қабаты - қазақ этносы рухани дүниетанымының тілдік айнасы.

Жалпы тарихи сөз – атауыш қана емес, сол атауға тіл иесіне қажетті ақпаратты сыйғызатын бөліктерден тұратын күрделі, жүйелі тілдік құбылыс.

Тарихи лексиканың жалпытүркілік кезеңінің деректері түркі тілдерінің ортақ белгілерін танытумен бірге тілдердің жеке ұлт тілі ретіндегі дамуын, оның құрамдас бөлігі тарихи лексикасын сипаттауда ұлттық бейнені тану өлшемі болады. Мемлекеттік тіл ретіндегі қазақ тілінің бастапқы тарихи сөздік қорының негізін айқындауға мүмкіндік береді, тарихи лексика – ұлттың тарихын таныту, ұлттық болмыс мазмұнын айқындау құралы. Сондықтан оны зерттеу рухани қауіпсіздік, рухани құндылықтарды қорғау мақсаты тұрғысынан маңызды. Демек, тарихымызды танып-біліп, зерделеу, сөздік құрастыру біздің алдағы мақсат. Сөздік құрастырудағы басты қағидалар қандай? Тарихи сөздіктің этимологиялық немесе түсіндірме сөздіктен айырмашылығы қандай? Деген сауалдарға жауап беріп көреміз.

Бұл жоғарыда айтылған сөздіктердің ұқсастығы – барлығында да сөздердің шығу тегі қарастырылады. Олардың арасындағы басты айырмашылық: қазіргі тілдегі сөздерді түсіндіруде тарихтың терең қойнауына қаншалықты ене алатындағында, жеке сөздің тарихы қаншалықты жан-жақты ашылуында, түсіндірілуі тек бір тілдің деңгейінде болмауында болып табылады. Тарихи сөздіктің өзін бірнеше түрге бөліп құрастыруға болады:

- а) бір ғасырға бағытталған тарихи сөздік;
- в) бірнеше ғасырға бағытталған тарихи сөздік;
- с) қазіргі тілдің тарихи сөздігі;

Тарихи сөздік құрастыруда мынандай тұжырымдарды басты назарға алуымыз керек: тарихи сөздік өзінің толық мағынасында жазба тілдің тарихын көрсетуі; лексиканың тарихын беру керек; сөздің ежелгі бастау бұлағынан бергі жалғастығын көрсетуі; жазудың басталуынан бүгінгі жағдайына дейінгі барлық сөздердің биографиясын көрсетуі; Демек, қазіргі тілдің тарихи сөздік құрылымын мынандай үлгіде құруға болады:

- 1) Атау сөз.
- 2) Түсіндірмесі, сөздің барлық мағынасын түсіндіруді мақсат етпейді, бірақ тарихына қатыстысы беріледі.
- 3) Туынды сөздер, атау сөзбен түбірлес сөздер.

4) Сөз тарихы. Сөздің жазба ескерткіштерде және сөздіктерде бірінші көрініс беруі беріледі. Сөз мағыналарының, айтылымы мен жазылымы кезіндегі өзгерістер жөнінде мағлұмат беріледі. (лексиканың тілге енген кезеңінен бастап).

5) Дәйектемелер беру. Жазба ескерткіштер және сөздіктерден дәйектемелер келтіру.

Тарихи сөздік жасау үшін ең бірінші жазба ескерткіштердің болуы керек деген пікір орын алған. Бұл пікірдің екінші жағы бар, жазба ескерткіштерде белгілі бір себептермен сол заманның сөздері түсіп, енбей қалуы ғажап емес. Ал ол сөз қазіргі тілде сақталуы мүмкін. Б.Әбілқасымов: «Қазақ әдеби тіл тарихын жасау үшін оның әр кезеңіндегі әдеби тіл үлгісі болып танылатын нұсқаларды (ескерткіштерді) жинаудың, олардың тілдік ерекшеліктерін зерттеудің зор маңызы бар» - деп, тіл тарихы мен тілдің мұрагерлік қызметіне мән береді. Б.Әбілқасымов, Ә.Ибатов, Е.Жұбановтардың «Қазақ тілі қалыптасуының тарихи кезеңдері» деген мақалада тілдің тарихын зерттеуді жазба ескерткіштердің негізінде емес, қазіргі тілдің өзінде бар деректерге сүйене отырып зерттеуді ұсынып, қазіргі тілімізден табылатын деректер тілге қатысты тарихи мәліметтердің дереккөзі ретінде пайдаланылуы керек екенін айтқан. Біз осы әдісті түгелдей қолдаймыз. Сол себепті біз қазақ тілінің пайда болу, қалыптасу тарихын, сол сияқты оның даму жолдарын көне жазба ескерткіштерінен емес, қазақ тілінің өзінен, қазақ тілінің бүгінгі сөздік қоры мен сөздік құрамынан іздестіреміз.

ОБРАЗЫ НЕМЦЕВ В КАЗАХСКОЙ ПРОЗЕ XX ВЕКА

Арьятов К.

Научный руководитель: Какильбаева Э.Т.

Казахский национальный университет им. аль-Фараби

Одной из задач казахских писателей является изображение человека другой национальности и культуры, его намерений и желаний. Поэтому инонациональный герой, в частности, немец, всегда был в центре их внимания. Г. Бельгер считал, что духовные контакты казахов и немцев имеют длительную историю: начавшись в XVIII веке, до сих пор вызывают интерес художников слова, находят воплощение в прозе и поэзии.

Казахские писатели XX века уделяли внимание драматичным судьбам представителей немецкого народа в казахской земле. Саин Муратбеков в повести «Дикая яблоня» рассказывает о жизни казахского аула в военные годы, о том, как в начале войны приехали в аул немцы и как их приняли в свою семью казахи. Какимжан Казыбаев в романе «Изморозь» вводит в свое повествование о жизни колхозников в годы войны немца Гальфингера, Оразбек Сарсенбаев в повести «Жар-птица» рассказывает о немце Карле Карловиче. Рассказ «Ностальгия» Амиржана Альпеисова посвящен жизни и быту немцев в Казахстане во время войны, главными героями являются Карл Яухман Дюринг, Андрей Мастель и Мария Ганс.

Среди произведений казахских писателей последней четверти XX века особое место занимает повесть Молдахмета Каназова «Чика – сын Дабыла», посвященная судьбе сироты Чики. Главная задача автора – показать, какую весомую роль в жизни играют человеческие чувства. Действие происходит в военное время в казахском ауле. Танзила привозит из городского детдома мальчика. «Посреди комнаты сидел рыжий мальчишка, веснушчатый-веснушчатый, прямо пестрый, как сорочье яйцо. Глаза прозрачные, словно льдинки. Нос прямой. Шея тонюсенькая. Ни дать ни взять немец. Настоящий». Конфликт аульчан с женщиной, усыновившей инородного, является основной сюжетодвижущей единицей всего повествования. Муж женщины Дабыл на фронте воюет с фашистами, и ее поступок вызывает осуждение окружающих. Противостояние Танзилы общепринятым аульным правилам выявляет ее лучшие черты характера и объясняет смысл поступка: она в письме мужу она говорит, что у них теперь есть сын, теперь его будут ждать двое, объясняет, что хотела взять казаха, но все же решила, что так будет правильнее. Танзила, назвав сына Бахытжаном,